

HAK TEMELLİ YAKLAŞIM BAĞLAMINDA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN SOSYAL YARDIMLARI ANKARA VE İSTANBUL ÖRNEKLERİ*

Hicran ATATANIR¹

Kasım KARATAŞ²

Öz

Sosyal yardım politikaları yoksullukla mücadelede anlamlı bir fark ortaya koyamadığında, ekonomik eşitsizlikleri ve sosyal adaletsizlikleri süregelen kılarak yoksulluğu yönetmenin bir aracına dönüşebilmektedir. “Araçsallaşan” sosyal yardım toplumdaki üretim, mülkiyet ve bölüşüm ilişkilerinin doğasına eşlik eden her türlü adaletsizlik ve eşitsizliği kurumsallaştırma riski de taşımaktadır. Bu risk en çok da insan haklarını tehdit etmektedir. Bu bağlamda araştırmamız sivil toplum örgütlerinin (STÖ) sosyal yardım uygulamalarında hak temelli bir yaklaşımı esas alıp almadığı sorusuna odaklanmaktadır. Soru formumuz hak temelli yaklaşımın pratikteki bileşenlerini oluşturan güçlendirme, ayrımcılık karşıtlığı ve eşitlik, katılımçılık, hesap verebilirlik prensipleri ile kamu ile iş birliği prensiplerinin STÖ’lerin sosyal yardımlarında nasıl bir karşılığa sahip olduğunu anlamaya yönelik sorular üzerine kurgulanmıştır. Bu kurgu bize, sosyal yardım ediminde bulunan STÖ’lerin yoksullukla mücadelede ve insan haklarının gerçekleştirilmesinde nerede durduğuna yere dair kapsamlı bir veri seti sunmuştur. Elde edilen bulgular çerçevesinde sosyal yardımların gereksinim sahibi insanların hayatlarına dokunduğu ve kalıcı etkiler doğurabildiği bilinmesine karşılık bu yardımlara ilişkin gerek mevzuat alt yapısının gerek sosyal yardım süreçlerinin sahip olması gereken asgari standartlara haiz olmaktan büyük ölçüde yoksun ancak geliştirilebilir olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *İnsan Hakları, Yoksulluk, Sosyal Yardım, Sivil Toplum.*

¹ Dr., Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Birimi Koordinatörü, e-posta: hicran.atatanir@tihek.gov.tr, ORCID ID: 0000-0002-0938-4245

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Başkanı, e-posta: kkaratas@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4817-9981

ATATANIR, H. , KARATAŞ, K. (2020). Hak Temelli Yaklaşım Bağlamında Sivil Toplum Örgütlerinin Sosyal Yardımları Ankara Ve İstanbul Örnekleri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(48), 715-757. DOI: 10.21560/ spcd.vi.585737

RIGHTS-BASED APPROACH TO SOCIAL ASSISTANCE OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN THE CONTEXT: THE CASE OF ANKARA AND ISTANBUL

Abstract

When social assistance policies cannot make a significant difference in the fight against poverty, they can become a means of managing poverty by making economic inequalities and social injustices persistent. The “instrumentalized” social assistance also carries the risk of institutionalizing any injustice and inequality that accompanies the nature of the relations of production, property and distribution in society. This risk is the most threatening of human rights. In this context, our research focuses on the question of whether civil society organizations (CSOs) are based on a rights-based approach in social assistance practices. Our questionnaire is based on questions on how the principles of empowerment, anti-discrimination and equality, participation, accountability, and cooperation with the public constitute the practical components of the rights-based approach. This fiction provided us with a comprehensive set of data on where socially active CSOs stand in the fight against poverty and the realization of human rights. Although it is known that social assistance touches the lives of the people in need and can have lasting effects within the framework of the findings, it is seen that both the legal infrastructure and social assistance processes related to these benefits are largely devoid of having the minimum standards required but can be improved.

Keywords : *Human Rights, Poverty, Social Assistance, Civil Society.*

Giriş

Türkiye’de kamu kurumları tarafından olduğu gibi sivil toplum örgütleri (STÖ) tarafından da çeşitli sosyal yardımlarda bulunulduğunu görmek mümkündür. Bu yardımların kamusal alanda hangi politik öncelikler gözetilerek yapılandırıldığı yoksullukla mücadeledeki dönüştürücü etkisi açısından önemlidir. Kim tarafından yapılırsa yapılsın, sosyal yardımların sosyal adalet ve insan hakları ilkeleri temelinde gerçekleştirilmesi bu anlamda belirleyicidir. Sosyal yardımların insan onuru ve hakları gözetilerek; sürdürülebilir insani ve toplumsal gelişme hedeflenerek gerçekleştirilmesi hak temelli yaklaşımın ön koşulunu oluşturmaktadır.

Yoksulluğun toplumdan topluma, aynı toplum içinde çeşitli ekonomik, etnik, kültürel ya da bölgesel dinamiklere göre farklılaşan doğası yoksullukla mücadele anlayışlarına da yansımaya gelmiştir. Bu anlayışın sivil toplum alanında nasıl şekillendiği esasen sosyal yardımların neden, nasıl, nerede, ne zaman ve kime yapıldığı gibi pek çok sorunun da cevabını oluşturmaktadır. Nitekim sivil toplum örgütleri de toplumdan topluma, aynı toplum içinde farklı ekonomik, etnik, kültürel ya da bölgesel dinamiklere göre farklılaşan doğalara ve dokulara sahip yapılardır. Sosyal yardım yolu ile yoksullukla mücadele eden her örgütün yoksul, yoksulluk ve yoksullukla mücadele algısının da farklılaşması kuşkusuz şartırtıcı değildir.

Diğer taraftan sosyal yardım alanındaki sivil örgütlülük, toplumun diğer sosyal sorunlara karşı verdiği reflekslerde olduğu gibi yoksulluğu (sosyal sorunu) nasıl gördüğü ve yoksullukla (sosyal sorunla) nasıl mücadele etmek istediği ile şekillenen ve değişen bir olgudur. Bu tepki yoksulluğa yüklenen anlam ve hatta misyon, örgütlenme kültürü ve mücadele anlayışı ile gelişen, zamanla kolektif bir davranış örüntüsüne dönüşen eylemler olarak da okunabilir. Yoksullukla mücadele etme gereğinin eylemselliğe dönüştüğü tek faaliyet sosyal yardım olmasa da bu eylemin yoksulun yaşamına doğrudan dokunan ve fark yaratan gücü, bu gücü yöneten iradenin yoksulluğa ve yoksullukla mücadeleye yüklediği anlamı önemli kılmaktadır.

Örgütlerin sosyal yardım uygulamalarını dayandırdıkları ilkeler ve izledikleri yardım süreçleri ile bu algıyı açığa çıkardıkları söylenebilir. Bu anlamda STÖ’lerin kimi yoksul olarak tanımladıkları, sosyal yardım

başvuru ve değerlendirme süreçlerini hangi ölçütlere dayandırdıkları, sosyal yardımların içeriğini, hedef kitlesini, niteliğini ve süresini belirlemede hangi kriterleri esas aldıkları önem taşımaktadır. Bir STÖ'nün gereksinim tespiti yaparken, bu gereksinimi karşılamak için gerekli kaynağı temin ederken ve elde ettiği kaynağı gereksinim sahibine ulaştırırken aldığı gönüllü sorumluluk yoksulluğun karşısına bir dayanışma ağı örmektedir. Bu ağın gücünü ve dayanıklılığını büyük ölçüde temsil ettiği toplumsal kesimin ekonomik, etnik, kültürel, dini ve bölgesel kimliği ile şekillenen yoksullukla mücadele amacı belirlemektedir. Bu amaç, mücadeleye atfedilen ruhu yansıtması açısından önemlidir. Ancak bir o kadar önemli ve belirleyici olan unsur bu mücadelenin kimlerin örgütlü birliği tarafından verildiğidir. "Yoksullukla" mücadele bizzat yoksul ya da yoksulluk riski altındaki bireylerin örgütlü birliği tarafından verilebilmekte midir? Hem örgütlü öznenin yoksulluk algısı/deneyimi hem de bu algı/deneyim ile ilişkili olarak yoksullukla mücadelesine yüklediği anlam sosyal yardım çalışmalarına hakim olan hak temelli yaklaşımın izini sürebilmek açısından önemlidir. Bu anlamda, Boesen ve Martin'in (2007, s. 10) hak temelli yaklaşımın hayırseverlik ve ihtiyaçlar yaklaşımlarından ayrıldığı noktaları özetlediği aşağıdaki çizelgeyi inceleyebiliriz:

Tablo 1. Yoksullukla Mücadeleye Hak Temelli Yaklaşımın Ayrıcı Özellikleri

Hayırseverlik Yaklaşımı	İhtiyaçlar Yaklaşımı	Hak Temelli Yaklaşım
Çıktıya değil girdiye odaklıdır	Hem girdiye hem çıktıya odaklıdır	Hem sürece hem de çıktıya odaklıdır
Vurgu ağırlıklı olarak hayırseverliğedir.	Vurgu ihtiyaçların karşılanmasıdır	Vurgu hakların gerçekleştirilmesinedir
Ahlaki sorumluluk zenginin yoksula karşı olan sorumluluğu olarak kabul edilir	İhtiyaçlar meşru talepler olarak kabul edilir	Bireylerin ve grupların sahip oldukları haklar, sorumluluk sahiplerine yönelik hukuki ve ahlaki talepler olarak kabul edilir
Bireyler kurbanlar olarak görülür	Bireyler kalkınmaya aracılık edecek özneler olarak görülür	Bireyler ve gruplar talepleri doğrultusunda güçlendirilmesi gereken bireyler olarak görülür
Bireyler destek ister	Bireyler destek ister	Bireyler desteklerin hak sahipleridir
Sorunların açıkça dışı vurulmasına odaklanılır	Sorunların aciliyet arz eden nedenlerine odaklanılır	Yapısal nedenlere ve onların dışavurumuna odaklanılır.

Kaynak: Boesen, Jakob Kirkemann, Martin, Tomas, *Applying a Right Based Approach: An Inspirational Guide for Civil Society*, The Danish Institute for Human Rights, (2007, s. 10).

İnsanlık tarihi bize devinimin insandan topluma ve toplumdaki devlete doğru evrildiğini işaret eder. Yoksulluğun da zenginliğin de karakterini belirleyen her daim insandır. Dacheux (2012, s. 73-74) iyiliğin en azından ticari ilişkilerin zenginliği kadar toplumsal ilişkilerin niteliğine de bağlı olduğu bir bilinç oluşturmanın zorunlu olduğunu ifade eder ve ekler; “ne görünmez el ne de refah devleti bir dayanışma ekonomisi oluşturamaz, ekonomik yazgılarını kamusal biçimde düşünme iradesi yurttaşların kendisindedir.”

Koray’ın (2010, s. 4) belirttiği gibi yoksulluğun insan hakkı ihlali olduğunu söylemekle iş bitmiyor; aksine bununla birlikte insan haklarının yasalaşması, içeriği, bütünselliği, pozitif karakteri, kimlere yükümlülük getirdiği gibi birçok konunun tartışılması gerekliliği ortaya çıkıyor. Bu ise ulusal hükümetlerin sosyal ve ekonomik hakların gerçekleşmesi ve sosyal refahın genişlemesinde izlediği adımları ve verdiği mücadeleyi gündeme getiriyor. Benedek’in (2014, s. 42) ifade ettiği gibi yoksulluğa karşı ve ekonomik, sosyal ve kültürel hakların sağlanması için verilen mücadele, siyasi özgürlük ve temel hürriyetler için verilen mücadele kadar önem taşıyor.

Örgütlenme ve ifade özgürlüğünün karşılık bulduğu alan olma özelliği ile sivil toplumun hak temelli yaklaşıma dayalı bir sosyal yardım anlayışı temelinde yoksulluğa karşı verdiği mücadele kuşkusuz eşitlikçi ve insan haklarını koruyucu bir işleve sahiptir. Bu mücadelede STÖ’lerden beklenebilecek diğer işlevler yoksul insanların gereksinimlerini, yaşadıkları sorunları kamuoyunun gündeminde tutması ve bu gereksinimlerin karşılanması için karar verme süreçlerini etkilemeye yönelik baskı mekanizmaları (stratejik davalama yoluna gidilmesi; hak ihlallerini ve eşitsizlikleri görünür kılmak için izleme, belgeleme ve raporlama çalışmaları yapılması vb.) geliştirilmesi olarak sıralanabilir. Bunlarla birlikte bizzat sosyal yardımda bulunan STÖ’lerin sosyal yardım uygulamalarında hak temelli bir yaklaşımı ne ölçüde benimsediği de sorunsalın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Nitekim hak temelli yaklaşımın öncelikle örgütün uygulamalarına da içkin olması beklenir. Araştırmamız bu içkinliği, Türkiye özelinde ve hak temelli yaklaşımın pratikteki bileşenleri çerçevesinde ele almaya odaklanmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Alan yazında hak temelli yaklaşımın pratikteki bileşenlerini ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olmakla birlikte konuyu kamu ve sivil alan için ortak bir çerçeve içerisinde ele aldıkları söylenebilir (Boesen ve Martin, 2007; D'Hollender vd., 2014; VEOHRC, 2008; Zetu, 2010; UNAIDS, 2004, HRWO, 2014; Nordgard, 2006). Bu çerçeve alan yazında karşımıza PANEL Prensipleri olarak çıkmaktadır. Bu prensipler, katılımçılık (participation), hesap verebilirlik (accountability), ayrımcılık karşıtlığı ve eşitlik (non-discrimination), empowerment (güçlendirme) ve insan hakları prensipleri ve standartlarına bağlılık (legality or linkage to human rights principles and standards) ilkelerinden oluşmaktadır.

Yoksullukla mücadelede hak temelli yaklaşımın temel aldığı ilkelerden ilki olan güçlendirme (empoverment), yoksul bireylerin hak sahibi bireyler olarak yaşadıkları sistemde varlık ve etki gösterebilmelerini sağlama stratejisi olarak özetlenebilir. Güçlendirme, yoksul bireylerin sistemi oluşturan kurumsal mekanizmalara katılabildiği, bu mekanizmaları etkileyebildiği ve denetleyebildiği (UN, 2006) bir özneleşme sürecidir. Bu süreç genişledikçe yoksulluktan kaynaklanan yoksunluk hallerinin; ekonomik ve sosyal yaşamdaki engellere karşı savunmasızlığın farkında ve yoksulun yanında bir alanın oluşturulması amaçlanmaktadır.

STÖ bağlamında güçlendirme ise öncelikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinde düzenlenen dernek kurma ve örgütlenme özgürlüğünün³ sağlanması ve sivil toplumun öz güçlenme süreci ile ilişkili bir ilkedir. Bu süreç STÖ'lerin ekonomik olarak bağımsız, siyasi olarak özgür ve işleyiş olarak demokratik bir zeminde varlık gösterebilmesi ile gelişebilir. STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarına hak temelli yaklaşımda güçlendirme ilkesi, en temelde örgütün yoksullukla mücadelede sosyal yardıma yüklediği işlev çerçevesinde ele alınabilir. Güçlendirme, yoksul bireyi sosyal yardımın

³ Md. 11: Herkes aseyişi bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağliğin veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir.

pasif alıcısına indirgeyen yöntemleri dışlayarak yoksullukla mücadelenin bir öznesi kılar. Güçlendirme ilkesi sosyal yardım sürecinde edilgen hale gelebilen yoksul bireyin özgürleşmesi ve özgüveninin pekiştirilmesi için önemlidir. Yoksulun içinde bulunduğu eşitsizlikler ve maruz kaldığı ayrımcılık karşısında haklarını bilmesi ve savunması elbette güçlendirilmesi ile olanaklıdır.

Bir diğer ilke ise hesap verebilirliktir. Bu ilke STÖ'lerin sosyal yardımlarıyla yoksulları güçlendirmesinin ve öz güçlenmesinin bir bileşeni olarak iki yönlü değerlendirilebilir. İlk olarak bir insan hakkı ihlali olarak yoksulluk nedeniyle ulusal ve uluslararası hukukta tanımlanmış hakları yerine getirmekle yükümlü kurumsal aktörlerin hesap verme süreçlerini harekete geçirebilir. İkinci olarak ise hesap verilebilirlik, STÖ'nün sosyal yardımlarında hesap verebilir ve şeffaf bir duruş sergileyerek tüm tarafların örgütün faaliyetlerine güven duymalarını ve desteklerini sürdürmelerini sağlayarak güçlendirici bir etki oluşturabilir.

Hesap verebilirlik kavramı “bir kişi ya da otoritenin yaptığı işlemleri diğerlerine açıklayıp, dayanağını göstermesi; bu işlemler hakkında diğer idari, yasa koyucu ya da yargısal otoritelere karşı sorumlu olması ve hiçbir otoritenin diğerlerinin gözetim ve incelemesinden muaf tutulmamasını” ifade etmektedir (OECD, 1999, s. 12-13). Kavram, hukukun üstünlüğü, açıklık, şeffaflık, tarafsızlık ve kanun önünde eşitlik gibi ilkelere uyulup uyulmadığını gösterebilmek açısından etkili bir araçtır (OECD, 1999, s. 13).

Birlikte ele alınabilecek diğer iki ilke ise ayrımcılık karşıtlığı ve eşitliktir. Her iki kavram da bir toplum içerisinde yaşayan tüm insanların, temel insani gereksinimlerini karşılamak için gerekli ürün ve hizmetlere eşit şekilde erişim hakkına sahip olmalarını öngörmektedir (UNDP, 2003, s. 1). Oysa yoksulluk çoğu durumda eşitsizliğin ve ayrımcılığın bir sonucu olarak oluşmaktadır. Yoksulluk ekonomik ve sosyal yaşamda dışlanma, ötekileştirilme, yabancılaşma ve izole yaşamlar sürme ile karakterize bir yaşam şeklidir. Yoksullukla mücadele bağlamında eşitlik ilkesinin toplum yaşamında fiilen güvence altına alınabilmesi, servete dayalı ayrımcılığın son bulması ve yoksulluğu nedeniyle hiç kimsenin farklı bir muameleye maruz kalmaması ile mümkün görünmektedir.

Katılımcılık prensibi ise, yoksullukla hak temelli mücadelenin temel bileşenini oluşturmaktadır. İnsan haklarının gerçekleştirilmesi yoksullukla

mücadeleye, bu mücadele ise sürece yoksulun ve yoksullukla riski altında yaşayan insanların aktif katılımına bağlı bulunmaktadır. Katılım ancak dernek kurma, örgütlenme, ifade özgürlüğü, bilgi edinme ve belirli bir ekonomik güvenliğin sağlanması halinde bir anlam ifade edecektir (UN, 2004, s. 19).

Son olarak insan hakları ilke ve standartlarına bağlılık prensibi ise en temelde STÖ'lerin yoksullukla mücadelede insan hakları hukuku ve ayrımcılık karşıtı hukuka uygun şekilde sosyal yardımlarını gerçekleştirmesini öngörmektedir. Kuşkusuz yoksullukla mücadele politikaları, uluslararası insan haklarını dayanak alacak olursa daha etkili, sürdürülebilir, kapsayıcı, eşitlikçi ve yoksulluk içinde yaşayanlar için daha anlamlı olacaktır (UN, 2001, s. 13).⁴

Sonuç olarak PANEL prensiplerinin, sosyal yardımların hayırseverliğe dayalı bir yaklaşımdan hak temelli bir yaklaşıma evrilmesi için STÖ'lerin rehber edinebileceği bir çerçeve sunduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen sosyal yardımların uzun vadede yoksul için mi, yoksula sosyal yardımda bulunan kişi ya da kuruluşlar için mi daha "hayırlı" olduğu sorusu tartışmaya açıktır. Ancak hak temelli yaklaşımın, hiçbir insanın bir başkasının vicdanına mahkûm edilmeksizin insani yaşam koşullarına hukuken sahip olabilmesi temelinde öngördüğü ve güçlendirme, hesap verebilirlik, ayrımcılık karşıtlığı, eşitlik ile insan haklarına bağlılık ilkeleri temelinde sunduğu çerçeve yoksullukla insani ve samimi bir mücadelenin temellerini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarını hak temelli yaklaşım açısından ele almaktır. Türkiye'de yoksulluk, sosyal yardım ve sivil toplum bağlamında STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarının hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi amacıyla şu soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır:

Sosyal yardım uygulamalarında bulunan STÖ'ler;

1- Güçlendirme prensibine sahip midir?

⁴ Makalemizde derginin öngördüğü karakter sınırını aşmamak için PANEL prensiplerinden yalnızca ilk dördü kapsamında elde edilen veriler derlenmiştir.

- 2- Ayrımcılık karşıtlığı ve eşitlik prensibine sahip midir?
- 3- Katılımcılık prensibine sahip midir?
- 4- Hesap verebilirlik prensibine sahip midir?

Araştırma hak temelli yaklaşımın pratikteki bileşenlerine dayalı olarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu çerçevesinde, STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarına ilişkin nicel verilere bağlı bir yorum bilgisi (hermenötik) ortaya koymaya odaklanmıştır. Bu bağlamda araştırma, betimleme yöntemine dayalı bir tarama araştırması olarak nitelendirilebilir.

Araştırmanın evrenini Ankara ve İstanbul İllerinde sosyal yardım uygulamalarında bulunan STÖ'ler oluşturmaktadır. Basit örnekleme yöntemi çerçevesinde kitledeki her bir dernek ve vakfa bir birim numarası verilerek oluşturulan rastgele sayılar tablosundan örneklem seçimi yapılmış ve araştırmanın örneklem genişliği % 8,16 hata payı % 95 güven seviyesi doğrultusunda 144 olarak (97 vakıf ve 47 dernek) olarak gerçekleştirilmiştir. Adresinde bulunabilen, telefonla iletişim kurulabilen ve e-maile geri dönüş sağlayan STÖ'lerden, araştırmaya katılmayı kabul edenlerle alınan randevular doğrultusunda yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler 2015 yılının Mayıs ila Kasım ayları aralığında gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formları ile elde edilen veriler araştırmanın soru cümlelerine uygun olarak Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programı aracılığıyla işlenmiş, çözümlenmiş ve analiz edilmiştir.

Araştırma Bulguları

Yazında STÖ kavramı genellikle vakıflar, dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler ve siyasi partiler şeklinde sıralanmaktadır. Bu araştırmada STÖ kavramı dernekler ve vakıflar ile sınırlandırılmıştır. Kapsamın bu şekilde daraltılmasında, istisnaları bulunmakla birlikte, STÖ'lerin iki temel karakteristik özelliği esas alınmıştır: katılımın gönüllülüğe dayalı olması ve kuruluş gayesinin kazanç paylaşımı olmaması. Araştırmanın dernek ve vakıf evrenini belirlemek için Vakıflar Genel Müdürlüğü ve eski adıyla Dernekler Dairesi Başkanlığı'na resmi müracaatta bulunulmuştur. Alınan veriler gözden geçirilerek Ankara ve İstanbul'un toplam dernek evreni 1587 dernek olarak; vakıf evreni ise 2.064 vakıf olarak belirlenmiştir. Araştırma

evreninin büyüklüğü göz önüne alınarak örneklem hacmi, istatistiksel örnekleme tekniklerinden yararlanılarak evreni en iyi temsil edecek en az sayıda örneklem birimi olarak belirlenmiş ve örnekleme yöntemi olarak, basit örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Basit örnekleme yöntemi çerçevesinde kitledeki her bir dernek ve vakfa bir birim numarası verilerek oluşturulan rastgele sayılar tablosundan örneklem seçimi yapılmış ve araştırmanın örneklem genişliği % 8,16 hata payı % 95 güven seviyesi doğrultusunda 144 olarak (97 vakıf ve 47 dernek) olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşülen vakıflardan 84 tanesi Ankara'da ve 13 tanesi İstanbul'da bulunmakta iken görüşülen derneklerden 27 tanesi Ankara'da ve 20 tanesi İstanbul'da bulunmaktadır. Görüşülen STÖ'lerin vakıf ağırlıklı bir tablo sunuyor olması planlanan ya da amaçlanan bir olgu olarak değil sahada karşılaşılan koşulların sonucu olarak ortaya çıkan bir dağılım olarak değerlendirilmelidir.

Güçlendirme Prensbine İlişkin Bulgular

STÖ'lerin yoksullukla mücadelede sosyal yardım uygulamalarına yükledikleri misyonu betimlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Seçilen değişkenlerle güçlendirme prensibi genel olarak iki temel boyutta ele alınmıştır: Bunlardan ilki STÖ'nün sosyal yardım uygulamaları kapsamında yoksulu güçlendirme prensibi iken diğeri daha üst bir yaklaşımla STÖ'nün yoksullukla mücadelede hak temelli bileşenleri güçlendirme prensibidir. Bu bağlamda yoksullukla mücadelede tematik alan geliştirme etkinlikleri, kamusal karar alma mekanizmalarıyla olan etkileşimleri, il/ilçe idare kurullarına katılımları, sosyal yardım mevzuatının ve süreçlerinin iyileştirilmesi yolundaki girişimlerine yönelik sorular da yöneltilmiştir.

Diğer yandan Türkiye'de dernek ve vakıflarda örgütlü kitlenin tekil kişi bazındaki büyüklüğü bilinmemektedir. Diğer taraftan bu örgütlerce yapılan sosyal yardımların geçici mi sürekli mi olduğu, hangi koşullarla başlayıp hangi nedenlerle kesildiği ve nasıl bir sosyal yardım süreci izlendiği de kişiler bazında takip edilebilir bir standart birliğine sahip değildir. Dolayısıyla güçlendirme prensibinin somut veriler çerçevesinde tartışılabileceği alan oldukça sınırlı kalmıştır. Bu nedenle güçlendirme prensibine ilişkin yaklaşımlarını öğrenmek için katılımcılara yöneltilen sorular temelde yoksulluğu, sosyal yardım

edimine yükledikleri amacı ve bu edimle sosyal haklar arasında kurdukları ilişkiyi betimlemeye yönelik olarak kurgulanmıştır.

Tablo 2. Seçili Sosyal Sorunların Yoksullukla Mücadelede Taşıdıkları Önem Düzeyi

Sosyal Sorunlar	Önemsiz		Az Önemli		Önemli		Çok Önemli		Fikrim Yok		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
İşsizlik	4	2,8	5	3,5	27	18,8	97	67,4	11	7,6	144	100
Yetersiz ekonomik büyüme	7	4,9	10	6,9	39	27,1	71	49,3	17	11,8	144	100
Gelir dağılımındaki adaletsizlikler	8	5,6	6	4,2	47	32,6	67	46,5	16	11,1	144	100
Toplumsal dayanışmanın zayıflaması	4	2,8	21	14,6	44	30,6	63	43,8	12	8,3	144	100
Nüfus artışı	16	11,1	13	9,0	45	31,2	58	40,3	12	8,3	144	100
Bölgelerarası eşitsizlikler	14	9,7	18	12,5	39	27,1	57	39,6	16	11,1	144	100
Köyden kente göç	5	3,5	20	13,9	53	36,8	55	38,2	11	7,6	144	100
Geleneksel aile yapısındaki çözülme	9	6,2	28	19,4	42	29,2	53	36,8	12	8,3	144	100
Yetersiz sosyal yardım uygulamaları	10	6,9	21	14,6	41	28,5	53	36,8	19	13,2	144	100
İzlenen popülist siyasi politikalar	10	6,9	21	14,6	40	27,8	47	32,6	26	18,1	144	100

Bu soru altında sıralanan değişkenlere verilen yanıtlar STÖ'lerin yoksulluk algısına ilişkin birbirinden çok farklı yaklaşımların aktarılmasına olanak sağlamıştır. Çizelgede de görüleceği üzere işsizlik sorunu %67,4 ile yoksullukla mücadele açısından "çok önemli" bulunurken bu sorunu %49,3 ile yetersiz ekonomik büyümenin ve %46,5 ile gelir dağılımındaki adaletsizliklerin izlediği görülmektedir.

Tablo 3. Yoksulluğun Anayasal Hak ve Özgürlüklerin Kullanımını Sınırlama Düzeyi

	Sınırlamaz		Kısmen Sınırlar		Sınırlar		Çok Sınırlar		Fikrim Yok		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Eğitim ve öğrenim hakkı	16	11,1	15	10,4	49	34,0	52	36,1	12	8,3	144	100
Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı	17	11,8	16	11,1	49	34,0	51	35,4	11	7,6	144	100
Mülkiyet hakkı	25	17,4	33	22,9	32	22,2	41	28,5	13	9,0	144	100
Sağlık hizmeti hakkı	30	20,8	50	34,7	27	18,8	24	16,7	13	9,0	144	100
Çalışma hakkı	36	25,0	38	26,4	36	25,0	22	15,3	12	8,3	144	100
Sosyal güvenlik hakkı	34	23,6	54	37,5	24	16,7	20	13,9	12	8,3	144	100
Yerleşme ve seyahat özgürlüğü	66	45,8	29	20,1	17	11,8	20	13,9	12	8,3	144	100
Hak arama özgürlüğü	76	52,8	22	15,3	18	12,5	17	11,8	11	7,6	144	100
Haberleşme özgürlüğü	76	52,8	25	17,4	18	12,5	13	9,0	12	8,3	144	100
Siyasi faaliyette bulunma hakkı	62	43,1	39	27,1	16	11,1	10	6,9	17	11,8	144	100
Dilekçe hakkı	103	71,5	14	9,7	6	4,2	8	5,6	13	9,0	144	100
Kamu hizmetlerine girme hakkı	55	38,2	48	33,3	22	15,3	7	4,9	12	8,3	144	100
Dernek kurma hakkı	86	59,7	24	16,7	13	9,0	5	3,5	16	11,1	144	100

Yoksulluğun Anayasanın çeşitli maddelerinde düzenlenmiş bulunan yukarıdaki hakları sınırlama düzeyine ilişkin olarak yöneltilen bu soru, örgütlerin insan hakları ile yoksulluk arasında nasıl bir ilişki kurduğuna ışık tutmuştur. Sınırlı sayıda katılımcı tüm haklar için topyekün fikrim yok ya da sınırlamaz yanıtını vermiştir. Yoksulluğun kullanımını en çok sınırladığı hak olarak eğitim ve öğrenim hakkı (%36,1) ile sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı (%35,4) öne çıkarken dilekçe hakkını (%71,5) ve dernek kurma hakkını (%59,7) sınırlamayacağı görüşü bulgulanmıştır.

Yine yoksulluğun kullanımını sınırlayamayacağı özgürlükler olarak hak arama özgürlüğü (%52,8) ve haberleşme özgürlüğü (%52,8) belirtilirken; kısmen sınırlayacağı hakların sosyal güvenlik hakkı (%37,5) ile sağlık hizmeti hakkı (%34,7) şeklinde değerlendirildiği görülmektedir.

Tablo 4. Sosyal Yardım Uygulamalarının Gereklilik Nedeni

	Evet		Hayır		Fikrim Yok		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Sosyal yardım insani bir görevdir	125	86,8	1	0,7	18	12,5	144	100
Sosyal yardım toplumdaki birlik ve beraberlik duygusunun gereğidir	123	85,4	2	1,4	19	13,2	144	100
Sosyal yardım hayırseverliğin bir gereğidir	119	82,6	5	3,5	20	13,9	144	100
Sosyal yardım sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasında bir araçtır	115	79,9	4	2,8	25	17,4	144	100
Sosyal yardım gereksinim sahibi kişiler için bir haktır	105	72,9	13	9,0	26	18,1	144	100
Sosyal yardım toplumsal kalkınmanın bir gereğidir	101	70,1	20	13,9	23	16,0	144	100
Sosyal yardım dini bir görevdir	77	53,5	37	25,7	30	20,8	144	100
Sosyal yardım yoksulluğu yönetmenin bir aracıdır	63	43,8	49	34,0	32	22,2	144	100
Sosyal yardım siyasi istikrarı korumanın bir aracıdır	48	33,3	59	41,0	37	25,7	144	100

Bu soruya fikrim yok şeklinde yanıt verenlerin sayısı diğer sorulara oranla yüksektir. Özellikle sosyal yardımların, örgütleri için dini bir görev mi olduğu, yoksulluğu yönetmenin ya da siyasi istikrarı korumanın bir aracı olup olmadığı noktasında görüş beyan etmek istemeyenlerin oranı % 20,8 ile % 25,7 arasında değişirken bu üç ifadeye katılmayanların oranı % 25,7 ile % 41 düzeyindedir.

Sosyal yardımları insani bir görev, toplumdaki birlik ve beraberlik duygusu ile hayırseverliğin bir gereği ve sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasının bir aracı olarak değerlendirenlerin oranı oldukça yüksektir. Buna karşılık sosyal yardımları gereksinim sahibi kişiler için bir hak olarak değerlendirenlerin oranı %72,9 ile sınırlı kalmıştır.

Tablo 5. Sosyal Yardımda Bulunma Amacı Açısından Seçili Hedeflerin Önem Düzeyi

	Önemsiz		Az Önemli		Önemli		Çok Önemli		Fikrim Yok		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Asgari insani gereksinimleri karşılama	9	6,2	12	8,3	42	29,2	60	41,7	21	14,6	144	100
Toplumsal dayanışmayı güçlendirme	11	7,6	8	5,6	48	33,3	57	39,6	20	13,9	144	100
Yoksulu güçlendirme	12	8,3	13	9,0	45	31,2	51	35,4	23	16,0	144	100
Yoksulun insan haklarını koruma	13	9,0	27	18,8	33	22,9	47	32,6	24	16,7	144	100
Ayrımcılıkla mücadele	23	16,0	17	11,8	35	24,3	44	30,6	25	17,4	144	100
Toplumsal maneviyatı güçlendirme	16	11,1	8	5,6	51	35,4	43	29,9	26	18,1	144	100
Eşitsizliklerle mücadele	19	13,2	15	10,4	44	30,6	42	29,2	24	16,7	144	100
Hak ihlalleri ile mücadele	25	17,4	25	17,4	33	22,9	36	25,0	25	17,4	144	100
Dini vecibelerin ifasını sağlama	23	16,0	21	14,6	38	26,4	35	24,3	27	18,8	144	100
Ekonomik kalkınmayı güçlendirme	30	20,8	19	13,2	45	31,2	24	16,7	26	18,1	144	100
Ekonomik istikrarı güçlendirme	37	25,7	32	22,2	30	20,8	20	13,9	25	17,4	144	100
Siyasi istikrarı güçlendirme	65	45,1	26	18,1	14	9,7	11	7,6	28	19,4	144	100

Sosyal yardımda bulunma amacı açısından çok önemli olarak değerlendirilen hedef asgari insani gereksinimleri karşılama (%41,7) olarak en yüksek oranı almıştır. Siyasi istikrarı güçlendirme ise (%45,1) en önemsiz bulunan hedef olarak bulgulanmıştır. Verilen yanıtlarda, örgütlerin sosyal yardımda bulunma amacı açısından hak temelli yaklaşımdan çok gereksinimler yaklaşımının hâkim olduğu görülmektedir. Gereksinimlerin meşru talepler olarak kabul edildiği ve vurgunun gereksinimlerin karşılanmasına odaklandığı söylenebilir.

Yöneltilen soru çerçevesinde katılımcıların tüm değişkenleri ayrı ayrı ele aldığını ancak fikrim yok yanıtını verenlerin (%16 ila %19) azımsanmayacak düzeyde olduğunu belirtmekte yarar görülmektedir. Bu oranın yüksekliğinde kimi zaman görüşülen kişinin statüsü ve vereceği yanıtın emin olamaması ile örgüt etkinliklerinin sınırlı bir sosyal yardım alanına sahip olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6. Sosyal Yardımların Amaca Ulaşması Açısından Göstergelerin Önem Düzeyi

	Önemsiz		Az Önemli		Önemli		Çok Önemli		Fikrim Yok		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Yardımların sürekliliği	1	0,7	3	2,1	35	24,3	85	59,0	20	13,9	144	100
Yardımların kalıcılığı	1	0,7	4	2,8	31	21,5	85	59,0	23	16,0	144	100
Yardım edilenlerin hoşnutluk düzeyi	2	1,4	2	1,4	36	25,0	82	56,9	22	15,3	144	100
Yardımların kalitesi	1	0,7	0	0,0	50	34,7	70	48,6	23	16,0	144	100
Toplanan bağışların kalitesi	2	1,4	10	6,9	45	31,2	62	43,1	25	17,4	144	100
Yardım edilen kesimlerin çeşitliliği	8	5,6	13	9,0	38	26,4	61	42,4	24	16,7	144	100
Bağış verenlerin hoşnutluk düzeyi	5	3,5	6	4,2	53	36,8	55	38,2	25	17,4	144	100
Yardımların çeşitliliği	11	7,6	12	8,3	47	32,6	51	35,4	23	16,0	144	100
Bağış toplanan kesimlerin çeşitliliği	11	7,6	18	12,5	41	28,5	50	34,7	24	16,7	144	100
Toplanan bağışların büyüklüğü	4	2,8	17	11,8	52	36,1	47	32,6	24	16,7	144	100
Yardımların büyüklüğü	2	1,4	21	14,6	57	39,6	42	29,2	22	15,3	144	100
İfa edilen dini vecibelerdeki artış	28	19,4	22	15,3	33	22,9	32	22,2	29	20,1	144	100
Politik süreçlere aktif katılım düzeyi	47	32,6	35	24,3	22	15,3	13	9,0	27	18,8	144	100

Araştırmamızda katılımcılar soruyu yanıtlarken sıklıkla sosyal yardımlarının amacına ulaşması için iki temel değişkenin belirleyici olduğunu vurgulamışlardır: Bunlardan ilki bağışlar, ikincisi ise gönüllülerdir. Sosyal yardımlarının kapsamı ve sürekliliği üzerinde de bu iki unsurun belirleyici olduğunu ifade eden katılımcıların, kalıcı sosyal yardımlar yapmayı son derece önemsedikleri gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar yaptıkları yardımların geçiciliğine dair farkındalıklarını da çeşitli örnekler vererek paylaşmışlardır.

Tablo 7. Yoksullukla Mücadeleyle İlgili İzlenen Politikaların, Uygulamaların veya Mevzuatın Geliştirilmesine Yönelik Bir Girişimde Bulunma Durumu

Girişimde bulunma	S	%
Evet	31	21,5
Hayır	63	43,8
Fikrim Yok	50	34,7
Toplam	144	100,0

Yoksullukla mücadelede karar alma süreçlerine etki etme noktasında örgütlerin %43,8'inin bir girişimde bulunmadığı görülmektedir. "Fikrim yok" yanıtını veren % 34,7'nin önemli bir bölümü ise, örgüt nezdinde veya geçmişinde bir takım girişimlerin yapılmış olabileceğini ancak kendilerinin doğrudan bir bilgileri olmadığını belirterek "hayır" yerine "fikrim yok" yanıtı vermeyi tercih etmişlerdir. Hayır, yanıtını veren katılımcılardan bazıları ise girişimde bulunmadıklarını ancak bulunsalar dahi sonuç alamayacaklarını ifade etmişlerdir. Soruya evet yanıtı veren katılımcılar arasında, platformları nezdinde yürütülen girişimleri, siyasi kişi ve kuruluşlar ile yapılan görüşmeleri, kamuoyu açıklamalarını, düzenledikleri konferanslar ile süreli/süresiz yayınları, kamu spotları ile saha araştırmalarını örnek verenler olmuştur.

Ayrımcılık Karşıtlığı ve Eşitlik Prensiplerine İlişkin Bulgular

Ayrımcılık sorunsalını tüm boyutları ile birlikte ele alma olanağı olmadığından, örgütlerin farklı gereksinim sahiplerini hangi öncelikleri gözeterek sosyal yardımlarının hedef kitesi ve konusu olarak değerlendirdiklerini betimlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Diğer taraftan araştırmamızın yürütüldüğü zaman diliminde henüz 20.04.2016 tarih ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu yürürlüğe girmiş değildi.⁵ Bu nedenle elde edilen veriler anılan kanunun STÖ'leri

⁵ 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununda "Herkes hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir." (Md.3/1) hükmüne yer verilerek "ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık" yasaklanmıştır (Md.3/2) Ayrımcılık türleri ise "ayrı tutma, ayrımcılık talimatı verme ve bu talimatları uygulama, çoklu ayrımcılık, doğrudan ayrımcılık, dolaylı ayrımcılık, işyerinde yıldırma, makul düzenleme yapmama, taciz ve varsayılan temele dayalı ayrımcılık" ve mağdurlaştırma olarak

ve sosyal yardım uygulamalarını ayrımcılık yasağı kapsamı içerisine alan hükümler odağında bulgular barındırmamaktadır.

Tablo 8. Sosyal Yardım Uygulamalarında Öncelik Tanınan Kesimler

Sosyal Yardımların Hedef Kitleleri	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Öğrenciler	99	68,8	45	31,2	144	100
Gençler	65	45,1	79	54,9	144	100
Çocuklar	61	42,4	83	57,6	144	100
Yaşlılar	42	29,2	102	70,8	144	100
Engelliler	38	26,4	106	73,6	144	100
Kadınlar	33	22,9	111	77,1	144	100
Hastalar	30	20,8	114	79,2	144	100
Afetzedeler	26	18,1	118	81,9	144	100
Erkekler	24	16,7	120	83,3	144	100
Evsizler	24	16,7	120	83,3	144	100
Göçmenler	23	16,0	121	84,0	144	100
Hemşeriler	21	14,6	123	85,4	144	100
Savaş mağdurları	20	13,9	124	86,1	144	100
Şehit yakınları	15	10,4	129	89,6	144	100
Şiddet mağdurları	15	10,4	129	89,6	144	100
Gaziler	13	9,0	131	91,0	144	100

Yöneltelen soru STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarının hedef kitleleri olarak öne çıkan kesimlerden derlenmiştir. Katılımcıların %68,8'i sosyal yardımlarının hedef kitleleri olarak öğrencileri, %45,1'i gençleri ve %42,4'ü ise çocukları belirtmiştir. Buna karşılık gaziler (%91), şiddet mağdurları ile şehit yakınları (%89,6) sosyal yardımların hedef kitlelerini oluşturmayan gruplar olarak öne çıkmıştır.

srılanmıştır (Md.4). Ayrımcılık yasağının kapsamı içerisinde sosyal yardım da sayılmış ve kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin yürüttükleri etkinlikler bakımından bu etkinliklerden yararlanmakta olan veya yararlanmak üzere başvurmuş olan veya bu hizmetler hakkında bilgi almak isteyen kişi aleyhine ayrımcılık yapılamayacağı belirtilmiştir (Md. 5/1).

Tablo 9. Gelir Düzeyi Hakkında Bilgi Alınanların Temsil Ettiği Gelir Düzeyi

Gelir düzeyi	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Asgari ücretten daha az geliri olanlar	101	92,6	8	7,3	109	100
Hiçbir geliri olmayanlar	86	78,8	23	21,1	109	100
Asgari ücret seviyesinde geliri olanlar	74	67,8	35	32,1	109	100
Borçlu/icrahı durumda olanlar	24	22,1	85	77,9	109	100

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise sosyal yardımda buldukları kişilerin gelir düzeyi hakkında bilgi alıp almadıkları yönünde olmuştur. Katılımcılardan %75,7'si evet yanıtını verirken %24,3'ü hayır yanıtını vererek bir bilgi almadıklarını belirtmişlerdir. Soruya evet yanıtını veren katılımcılara ise ilave bir soru yöneltilerek gelir düzeyi hakkında bilgi aldıkları bu kişilerin temsil ettiği gelir düzeyi sorulmuştur. Alınan cevaplar şu şekildedir:

Tablo 10. Gereksinimler Hakkında Alınan Bilgilerin Temin Edilme Durumu

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Yazılı beyan üzerine bilgi alıyoruz	67	67	33	33	100	100
İstenilen belgelerin ibrazı ile bilgi alıyoruz	59	59	41	41	100	100
Sözlü beyan üzerine bilgi alıyoruz	57	57	43	43	100	100
Mahallinde yaptığımız inceleme çerçevesinde bilgi alıyoruz	51	51	49	49	100	100
İlgili çeşitli kişi ve kuruluşlardan edindiğimiz bilgiler çerçevesinde bilgi alıyoruz	45	45	55	55	100	100

Araştırmaya katılan örgütlere sosyal yardımda buldukları kişilerin ya da hanelerin gereksinimleri hakkında bilgi alıp almadıkları sorulmuştur. Katılımcılardan %69,4'ü bilgi aldıklarını belirtirken, %30,6'sı bilgi almadıklarını ifade etmiştir. Soruya hayır yanıtı veren katılımcıların önemli bir bölümü sosyal yardımlarının “ramazan paketi, kurban bağıışı, burs veya aynı yardımlar” gibi belli kalemleri kapsadığını belirterek farklı gereksinimler hakkında bilgi sahibi olsalar da bu kalemlerin dışını çıkmadıklarını belirtmişlerdir. Soruya evet yanıtı veren katılımcılara ise bu bilgileri nasıl temin ettikleri sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 11. Gereksinimler Hakkında Alınan Bilgileri Sorumlu Kurum ve Kuruluşları Harekete Geçirmek Amacıyla Paylaşma Durumu

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Hiçbir Zaman	75	75	25	25	100	100
Nadiren	49	49	51	51	100	100
Genellikle	16	16	84	84	100	100
Her Zaman	4	4	96	96	100	100

STÖ'lerin sosyal yardımda buldukları kişilerin gereksinimlerine ilişkin bilgiye erişim kanalları ve bu bilginin kapsamı, hak temelli yaklaşım açısından önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Gerek inceleme gerekse değerlendirme sürecinde gereksinim sahibi insanları etiketleyici, damgalayıcı ve ötekileştirici bir dil ya da üslup kullanılıp kullanılmadığı, hak temelli yaklaşımın başlangıç adımını oluşturmaktadır.

Tablo 12. Sosyal Yardımların Miktarı, Türü ve Süresi Belirlenirken Gözetilen Denge Durumu

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Derneğin/vakfın bütçesi yardımın miktarını, türünü ve süresini belirliyor.	68	47,2	76	52,8	144	100
Talebi ne olursa olsun, herkese aynı şekilde sosyal yardımda bulunuyoruz.	63	43,8	81	56,2	144	100
Sosyal yardım bütçemiz ile kişilerin talepleri arasında denge kurmaya çalışıyoruz.	62	43,1	82	56,9	144	100
Kişilerin muhtaçlık düzeyine göre yardımları basamaklandırıyoruz.	43	29,9	101	70,1	144	100
Kişilerin talepleri yardımın miktarını, türünü ve süresini belirliyor.	28	19,4	116	80,6	144	100

Elde edilen bulgular, genel olarak sosyal yardımların miktarı, türü ve süresi üzerinde, gereksinim sahibi insanların taleplerinden çok örgüt takdirinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, elde edilen bağışlar ve vakfedilen menkul ve gayrimenkuller ile sosyal yardım uygulamaları bulunan örgütler açısından beklenen bir sonuçtur. Diğer taraftan örgütün dernek tüzüğü ya da vakıf senedi çerçevesinde sosyal yardımlara ilişkin belirlenmiş kurallar

ile bağı olduğunu belirten katılımcılar da olmuştur. Bu kuralların sosyal yardım uygulamalarının çerçevesini belirlediğini ifade eden katılımcılardan bazıları ise bu kuralların daha fazla kaynağa sahip olup daha fazla gereksinim sahibi kişiye ulaşmanın önünde bir engel oluşturmadığını belirtmişlerdir. Paylaşılan görüşlerin ortak paydası yardımların finansmanındaki veya kaynak teminindeki sıkıntıların sosyal yardımın miktarı, türü ve süresi üzerinde sınırlandırıcı etkisidir.

Ayrımcılık karşıtlığı ve eşitlik prensibine ilişkin olarak katılımcılara yöneltilen son soru ise örgütün ayrımcılıkla mücadele için oluşturduğu bir ödenetim mekanizmasının olup olmadığı olmuştur. Bu soruya katılımcıların % 75,7'si hayır; %24,3'ü ise evet yanıtı vermiştir. Hayır, yanıtı veren katılımcılar ağırlıklı olarak sosyal yardım uygulamalarına ilişkin yükümlülükler ile ilişkili olarak örgütlerinin denetim birimlerini işaret etmiş ancak ayrımcılıkla mücadeleye yönelik bir mekanizmaya sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları bu durumu, giderilmesi gereken bir eksiklik olarak değerlendirdiklerini ifade ederken, bazıları ise eşitliğin örgütün bir ilkesi olduğunu ve bu ilkeyi benimsememiş hiç kimsenin örgütte yeri olamayacağını belirtmişlerdir.

Katılımcılık Prensibine İlişkin Bulgular

Araştırmamızda STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarının katılımcılık prensibine sahip olup olmadığı hak temelli yaklaşımın bir bileşeni olarak belirlenmiştir. Bu anlamda örgütün hangi paydaşları ve rolleri temel alarak nasıl bir katılımcılık öngördüğü çeşitli sorularla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda ana hatları ile sosyal yardım yapılan bireylerin örgütün karar alma süreçlerine ve organlarına katılımı; örgütün yoksullukla mücadele alanındaki karar alma süreçlerine katılımı, ağ-platform oluşturma ve mevcut ulusal/uluslararası ağlara katılım düzeyi ile karar alma süreçlerinin işleyişine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Katılımın kapsamına dair sorularla paydaşların sosyal yardım uygulamalarına hangi roller çerçevesinde ve hangi düzeyde katıldıkları bulunmuştur.

Tablo 13. Gereksinim Sahipleri ile İlk Bağlantıyı Kurma Durumu

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Merkez ve/veya şubelerimize şahsen yaptıkları başvuruları kabul ediyoruz	103	71,5	41	28,5	144	100
Üçüncü kişilerin yönlendirmesi üzerine harekete geçiyoruz	79	54,9	65	45,1	144	100
Telefonla yapılan başvuruları da kabul ediyoruz	59	41,0	85	59,0	144	100
İnternet üzerinde yapılan başvuruları da kabul ediyoruz	56	38,9	88	61,1	144	100
İkamet ettikleri bölgelere yaptığımız ziyaretler doğrultusunda tespit ediyoruz	47	32,6	97	67,4	144	100
Haklarında çıkan gazete ve diğer medya haberlerini ihbar kabul ediyoruz	29	20,1	115	79,9	144	100

Örgütün yoksula ulaşmak ve yoksulun örgüte ulaşılabilirliği sağlamak için kullandığı kanalların çeşitliliği ve erişilebilirliği; katılımcı ve ağ oluşturu bir sosyal yardım anlayışının temel göstergelerinden biridir. Bu soruya alınan yanıtlarda bir örgütün birden çok kanalı kullanması ile tek bir kanalı temel alması arasında da anlayış açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Elde edilen bulgu örgütlerin ağırlıklı olarak merkez ve/veya şubelere yapılan şahsen başvurular ile ilk bağlantıyı kurma yoluna gittikleri yönündedir. Bu anlamda şahsen yapılan başvuruları kabul eden örgütlerden yaklaşık üçte birinin internet üzerinden yapılan başvuruları da kabul ettiği belirtilebilir.

Tablo 14. Sosyal Yardımların Gereksinim Sahibi Kişilere Nasıl Ulaştırıldığı

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Banka hesap numarasına yatırıyoruz	88	61,1	56	38,9	144	100
Gereksinim sahiplerinin evlerine yardımlarımızı götürüyoruz	55	38,2	89	61,8	144	100
Elden nakit veriyoruz	52	36,1	92	63,9	144	100
Kalıcı yardım projelerimizi (hastane, okul vb.) yaşama geçiriyoruz	40	27,8	104	72,2	144	100
Gereksinim sahiplerinin buldukları yerlerde kitlesel dağıtım yapıyoruz	37	25,7	107	74,3	144	100
Yardımları dernek/vakıf merkezinde dağıtıyoruz	31	21,5	113	78,5	144	100
Alışveriş çeki veriyoruz	21	14,6	123	85,4	144	100
Sosyal yardım kartı veriyoruz	12	8,3	132	91,7	144	100

Sosyal yardımların ağırlıklı olarak banka hesap numarasına yatırılarak (%61,1) gerçekleştirildiğini bulgulamakla birlikte, yöntemin yardımın türüne bağlı olarak şekillendiği de görülmüştür. Bir vakıf, öğrencilerin hesap numaralarına her ayın belirli günlerinde bir nakit tutar yatırırken, aynı vakıf bir afet halinde gereksinim sahiplerinin buldukları yerde kitlesel dağıtım da yapabilmektedir. Örgütlerin sosyal yardım alanındaki kurumsallaşma düzeyleri ile sosyal yardım kartı veya alışveriş çeki gibi uygulamalara başvurma düzeyi arasında paralel bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Tablo 15. Yardımda Bulduğunuz Kişilerin Sosyal Yardım Uygulamalarına Katılım Düzeyi

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Yalnızca yardımlarımızdan yararlanıyorlar	74	51,4	70	48,6	144	100
Görüş, öneri ve eleştirileriyle uygulamalarımıza yön veriyorlar	61	42,4	83	57,6	144	100
Dernek/vakıf çalışmalarına gönüllü katkıda bulunuyorlar	57	39,6	87	60,4	144	100
Eğitim etkinliklerimize katılıyorlar	57	39,6	87	60,4	144	100
Üye olarak çalışmalarımızda yer alıyorlar	20	13,9	124	86,1	144	100

Bu soru, örgütlerin sosyal yardımda buldukları kişileri pasif bir yardım alıcı olarak kabul edip etmediklerine dair bir çıkarsamada bulunmak amacıyla

da yöneltilmiştir. Elde edilen bulgu örgütlerin yarıya yakınının bu kişilere pasif bir rol biçtiği yönündedir. Temelde gereksinim sahibi insanların öz örgütlülüğüne dayanmayan ancak onlar adına sosyal yardımlar yapılan yapılanmalarda pasif katılım anlayışının hâkim olması öngörülebilir bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 16. Derneğe/Vakfa Bağışta Bulunan Kişilerin Sosyal Yardım Uygulamalarına Katılma Düzeyi

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Görüş, öneri ve eleştirileriyle uygulamalarımıza yön veriyorlar	91	63,2	53	36,8	144	100
Dernek/vakıf çalışmalarına gönüllü katılımında bulunuyorlar	86	59,7	58	40,3	144	100
Yalnızca bağışta bulunuyorlar	63	43,8	81	56,2	144	100
Üye olarak çalışmalarımızda yer alıyorlar	58	40,3	86	59,7	144	100

Bağışta bulunan insanlara örgütlerin sosyal yardım uygulamalarına katılım şeklinin görüş, öneri ve eleştirilerle uygulamalara yön vermek (%63,2) ile çalışmalara gönüllü katılım (%59,7) şeklinde ağırlık kazandığı söylenebilir. Bağışta bulunan insanların katılım düzeylerine atfedilen önem, bağışta bulunan insanlara kıyasla belirgin biçimde öne çıkmaktadır.

Tablo 17. Derneğin/Vakfın Çalışmalarını Görünür Kılmak ve Kamuoyu Oluşturmak İçin İzlediği Strateji

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Web sayfası yönetiyoruz	109	75,7	35	24,3	144	100
Sosyal medya (twitter/facebook v. b.) çalışmaları yürütüyoruz	78	54,2	66	45,8	144	100
Eğitim etkinliklerinde bulunuyoruz	72	50,0	72	50,0	144	100
Bilimsel çalışmaları destekliyoruz	61	42,4	83	57,6	144	100
Haber bültenleri yayınlıyoruz	60	41,7	84	58,3	144	100
Basın bildirimleri/açıklamaları yayınlıyoruz	45	31,2	99	68,8	144	100
İzleme raporları yayınlıyoruz	42	29,2	102	70,8	144	100
Çeşitli paydaşlarla ortak projeler yürütüyoruz	42	29,2	102	70,8	144	100
Politika yapıcı/karar alıcı ve uygulayıcılarla etkili iletişim kuruyoruz	41	28,5	103	71,5	144	100
Ortak ağlarda/platformlarda yer alıyoruz	31	21,5	113	78,5	144	100
Yoksullukla mücadeleyi sürekli toplumsal/siyasal gündemde tutmaya çalışıyoruz	29	20,1	115	79,9	144	100

Araştırmaya katılan örgütlerin çalışmalarını daha görünür ve bilinir kılmak yönünde stratejiler izledikleri ancak bu stratejilerin aktif katılım temelinde sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir. Örneğin çeşitli paydaşlarla ortak projeler yürüten örgüt sayısı 42; ortak ağlarda ağlarda ve platformlarda yer alan örgüt sayısı ise 31 ile sınırlıdır. Örgütlerin karar alma mekanizmaları ile etkileşim düzeyi (%28,5) ile yoksullukla mücadeleyi sürekli toplumsal/siyasal gündemde tutma düzeyi de (%20,1) düşük düzeydedir.

Çizelge 18. Derneğin/Vakfın Kendi Etkinlik Alanında Bir Üst Federasyona Bağlı Olma Durumu

	S	%
Evet	32	22,2
Hayır	112	77,8
Toplam	144	100,0

Katılımcılık değişkeni çerçevesinde araştırmaya katılan örgütlere etkinlik alanında bir üst federasyona tabi olup olmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların %77,8'i kendi etkinlik alanında bir üst federasyona bağlı olmadıklarını ifade etmiştir.

Tablo 19. İl ya da İlçe SYDV Mütevelli Heyetlerinde Görev Alma Durumu

	S	%
Evet	33	22,9
Hayır	111	77,1
Toplam	144	100,0

Yine katılımcılara il ya da ilçe SYDV mütevelli heyetlerinde görev alıp almadıkları sorulmuş ve katılımcıların % 77,1'i bu heyetlerde görev almadıklarını belirtmiştir. Bazı katılımcılar, geniş bir teşkilata sahip oldukları için mütevelli heyetlerinde yer alan ya da almış bulunan üyelerinin olabileceğini ancak net bir bilgiye sahip olmadıkları için hayır yanıtı verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 20. Sosyal Yardım Uygulamaları ile İlgili İfadelere Katılma Durumu

	Evet		Hayır		Fikrim Yok		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kişiler sosyal yardım sürecinin temel özneleridir	103	71,5	10	6,9	31	21,5	144	100
Sosyal yardım uygulamalarımız güçlendirmeye yöneliktir	103	71,5	15	10,4	26	18,1	144	100
Uygulamalarımız tüm paydaşların sorumluluk üstlenmesini destekler	79	54,9	30	20,8	35	24,3	144	100
Yapılan sosyal yardımlar eşitsizlikleri azaltmayı amaçlar	75	52,1	33	22,9	36	25,0	144	100
Uygulamalarımız gereksinim sahiplerinin haklarını korumaya yöneliktir	71	49,3	35	24,3	38	26,4	144	100
Yoksullukla mücadelede bütüncül bir yaklaşım temel alınır	70	48,6	41	28,5	33	22,9	144	100
Çıktılar ve süreçler yardım alıcılar ile birlikte izlenir, değerlendirilir	68	47,2	34	23,6	42	29,2	144	100
Uygulamalarımız yoksulluğa yol açan nedenleri önlemeye yöneliktir	65	45,1	50	34,7	29	20,1	144	100
Yoksullukla mücadelede stratejik ortaklıklar geliştirilir ve sürdürülür	63	43,8	42	29,2	39	27,1	144	100
Sosyal yardım uygulamalarımız bütün paydaşları içerir (kamu, özel, sivil)	60	41,7	50	34,7	34	23,6	144	100
Dezavantajlı ve dışlanmış gruplara öncelikli olarak odaklanılır	60	41,7	43	29,9	41	28,5	144	100

Kişileri sosyal yardım sürecinin özneleri gören (%71,5) katılımcıların ağırlıklı olarak bu kişileri hem bağıştta bulunanlar hem de bağış yapılan insanlar olarak algıladığı görülmüştür. Sorunun kurgulanışı açısından bu temelde bir ayrıma gidilmemiş olması bir eksiklik oluşturmuştur. Bazı katılımcılar ise bu kişileri gönüllüler olarak algılamış ve gönüllüleri sosyal yardım sürecinin temel özneleri olarak kabul ettiklerini belirtmiştir. Sorunun, gereksinim sahibi insanların kendileri için gerçekleştirilen sosyal yardım uygulamaları söz ve karar sahibi bireyler olarak yer alıp almadığını öğrenmek için sorulduğu hatırlatıldığında katılımcılara açıklanmış ve bazı katılımcılar yanıtlarını fikrim yok ya da hayır olarak değiştirmiştir. Sosyal yardım uygulamalarını güçlendirmeye yönelik (%71,5) gören örgütler ile tüm paydaşların sorumluluk almasını desteklediğini belirten katılımcıların da (%54,9) verilen cevaplar arasında öne çıktığı görülmektedir. Yapılan sosyal yardımların eşitsizlikleri azaltmayı amaçladığını belirten katılımcıların oranı %52,1 iken, çıktılar ve süreçlerin sosyal yardımda bulunulan kişiler ile birlikte izlendiğini ve değerlendirildiğini belirten katılımcılar oranı %47,2 ile sınırlı kalmıştır.

Hesap Verebilirlik Prensibine İlişkin Bulgular

Hesap verilebilirlik, insan haklarından doğan sorumluluklara ilişkin olarak hesap verme yükümlülüğünü ifade eden bir prensiptir. Şeffaflık kavramı ile birlikte alan yazında geniş ölçüde karşılık bulan kavram, dernek ve vakıfların sahip oldukları tüzel kişiliklerin mali yükümlükleri açısından olduğu kadar gerçekleştirdikleri edimlerin hukuki sorumluluğunu taşıyabilme düzeyi açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle araştırmamızda hesap verebilirlik prensibi STÖ'lerce sosyal yardımlara ilişkin bilgilerin nasıl paylaşıldığı ile edim süreçlerinin, rollerin ve sorumlulukların nasıl tanımlandığını betimlemeye yönelik hazırlanan sorularla karakterize edilmiştir. Bu anlamda raporlama çalışmalarına ve şeffaflığın hangi paydaşlarla hangi bilgiler paylaşarak sağlandığına ilişkin alt değerkenlere de yer verilmiştir.

Tablo 21. Sosyal Yardım Uygulamaları İle İlgili Hedef Kitleyi Bilgilendirme Durumu

	S	%
Evet	113	78,5
Hayır	31	21,5
Toplam	144	100,0

Çizelgede görüldüğü gibi katılımcıların %78,5'i sosyal yardım uygulamaları ile ilgili olarak hedef kitesini bilgilendirmektedir. Söz konusu katılımcılara hangi kanallarla bu bilgilendirmenin yapıldığı sorusu yöneltmiştir. Alınan yanıtlar şu şekildedir:

Tablo 22. Hedef Kitleyi Bilgilendirme Kanalı

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Personel ve gönüllülerimiz aracılığı ile	80	70,7	33	29,2	113	100
İnternet ve e-posta kanalıyla	70	61,9	43	38,0	113	100
Yazılı ve görsel medya aracılığı ile	44	38,9	69	61,0	113	100
Dağıtılan el ilanı ve broşürler aracılığı ile	33	29,2	78	69,0	113	100
Yalnızca bilgi talebi söz konusu olduğunda	31	27,4	82	72,5	113	100

Bu soru çerçevesinde görüşlerini paylaşan katılımcılar hedef kitle ifadesini iki yönlü olarak yorumlamışlardır. İlki sosyal yardımlarından yararlanmalarını amaçladıkları kişiler iken ikincisi bu yardımlara maddi ya da manevi desteğini sunabilecek kişiler olarak karşımıza çıkmıştır. Soru kurgulanırken bu ulaşılmaması amaçlanan bir bulgu olmamıştır ancak denilebilir ki evet yanıtı veren katılımcıların tamamına yakını bilgilendirme sürecinde her iki tarafı da bir bütün olarak görmektedir.

Tablo 23. Örgütün Sosyal Yardım Uygulamaları Açısından Seçili İlkelere Atfedilen Önem Düzeyi

	Önemsiz		Az Önemli		Önemli		Çok Önemli		Fikrim Yok		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Amaca bağlılık	2	1,4	0	0,0	30	20,8	89	61,8	23	16,0	144	100
Saygınlık ve güven	2	1,4	0	0,0	34	23,6	86	59,7	22	15,3	144	100
Hesap verebilirlik	2	1,4	0	0,0	37	25,7	82	56,9	23	16,0	144	100
Dürüstlük ve tarafsızlık	2	1,4	1	0,7	42	29,2	77	53,5	22	15,3	144	100
Şeffaflık	2	1,4	3	2,1	42	29,2	74	51,4	23	16,0	144	100
Adalet	2	1,4	0	0,0	46	31,9	73	50,7	23	16,0	144	100
İnsan haklarına saygı	3	2,1	4	2,8	38	26,4	73	50,7	26	18,1	144	100
Gönüllülük	3	2,1	6	4,2	41	28,5	71	49,3	23	16,0	144	100
Eşitlik	2	1,4	1	0,7	51	35,4	67	46,5	23	16,0	144	100
Katılımcılık	3	2,1	2	1,4	49	34,0	66	45,8	24	16,7	144	100
Gizlilik	3	2,1	8	5,6	45	31,2	61	42,4	27	18,8	144	100

Katılımcıların çok önemli olarak değerlendirdikleri ilk üç ilke amaca bağlılık, saygınlık ve güven olarak sıralanırken, önemli bulunan ilk üç ilke ise eşitlik, katılımcılık ve adalet olmuştur. Diğer taraftan soruya fikrim yok yönünde yanıt veren katılımcıların oranının %15 ve üzerinde seyretmesi dikkat çekicidir.

Tablo 24. Bağışta Bulunan ve Sosyal Yardım Alan Kişilerin Sahip Oldukları Haklar

	Bağış Yapan				Sosyal Yardım Alan				Toplam	
	Evet		Hayır		Evet		Hayır			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Kimliğinin gizli kalmasını ve bunu sağlayacak yöntemleri talep etme hakkı	101	70,1	43	29,9	79	54,9	65	33,6	144	100
Yardımlardan yararlanan kesimlerin genel özelliklerine ilişkin bilgi alma hakkı	73	50,7	71	49,3	44	30,6	100	63,8	144	100
Yapılan bağışların amacı doğrultusunda yerine getirilmesini talep hakkı	77	53,5	67	46,5	41	28,5	103	66,4	144	100
Yardım kampanyası düzenlenmesi talebinde bulunma hakkı	68	47,2	76	52,8	40	27,8	104	67,2	144	100
Sosyal yardım uygulamaları ve yapılan harcamalara dair bilgi alma hakkı	78	54,2	66	45,8	37	25,7	107	69,8	144	100
Yönetim kurulu üyeleri veya sosyal yardım sorumlularıyla eşit söz hakkı	44	30,6	100	69,4	31	21,5	113	75,0	144	100
Yönetim kurulu toplantılarına gündem taşıma ve tutanaklara erişme hakkı	48	33,3	96	66,7	28	19,4	116	77,6	144	100

Bu bölümde katılımcıların üzerinde en yoğun olarak durdukları değişkeni kimliğin gizli kalmasını ve bunu sağlayacak yöntemleri talep etme hakkı oluşturmuştur. Nitekim söz konusu değişken hem bağış yapan (%70,1) hem de sosyal yardım alanlar (%54,9) açısından en çok evet yanıtı verilen haklıdır.

Tablo 25. Dernek/Vakıf Tarafından Açıkça ve Yazılı Olarak Tanımlanmış Süreçler

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Sosyal yardımlardan yararlanma koşulları tanımlanmıştır	97	67,4	47	32,6	144	100
Sosyal yardım amaçlı başvurular için gerekli bilgi ve belgeler tanımlanmıştır	96	66,7	48	33,3	144	100
Sosyal yardım uygulamalarına ilişkin iş akış süreci tanımlanmıştır	89	61,8	55	38,2	144	100
Sosyal yardım uygulamalarına ilişkin minimum standartlar tanımlanmıştır	86	59,7	58	40,3	144	100
Sosyal yardım başvurusunda bulunanların hak ve yükümlülükleri tanımlanmıştır	83	57,6	61	42,4	144	100
Başvuru değerlendirme süreci, organı, yöntemi ve ölçütleri tanımlanmıştır	82	56,9	62	43,1	144	100
Derneğin/vakfın bağışta bulunanlara karşı yükümlülükleri tanımlanmıştır	82	56,9	62	43,1	144	100
Derneğin/vakfın sosyal yardım alanlara karşı yükümlülükleri tanımlanmıştır	78	54,2	66	45,8	144	100
Sosyal yardım uygulamalarında bağlı kalınacak etik kurallar tanımlanmıştır	70	48,6	74	51,4	144	100
Yardımlara ilişkin bilgi alma, değiştirme ve iade etme süreçleri tanımlanmıştır	65	45,1	79	54,9	144	100
Uygulamalara ilişkin şikâyet, eleştiri ve itiraz süreçleri tanımlanmıştır	62	43,1	82	56,9	144	100
Acil durumlarda (açlık, hastalık vb.) izlenecek özel prosedür tanımlanmıştır	57	39,6	87	60,4	144	100

Katılımcılar sosyal yardım çalışmalarında açıkça ve yazılı olarak tanımlanmış süreçler arasında ilk olarak yararlanma koşullarını (%67,4), ikinci olarak başvurular için gerekli bilgi ve belgeleri (% 66,7) ve son olarak sosyal yardım uygulamalarına ilişkin iş akış sürecini (%61,8) beyan etmişlerdir. Sosyal yardım sürecinde hak ve sorumluluk ilişkisinin kurulmasına olanak sağlayacak olan süreçlerin açıkça ve yazılı olarak tanımlanma düzeyi düşük bulunmuştur. Bu soruyu takiben iş akış sürecinin tanımlandığını belirten 89 katılımcıya özel olarak ilave bir soru yöneltilerek bu sürecin aşamalarına ilişkin detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 26. Sosyal Yardım Uygulamaları İş Akış Süreci Aşamaları

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Başvuru için gerekli belgeler alınır, numaralandırılır ve kayıt edilir	89	100	0	0	89	100
Başvuru sahibine değerlendirme süreci hakkında bilgi verilir	83	93,2	6	6,74	89	100
Başvuru inceleme görevlisi tarafından incelenir	80	89,8	9	10,1	89	100
İnceleme kâğıt üzerinde gerçekleşir	68	76,4	21	23,5	89	100
İnceleme başvuru sahibinin mahallinde gerçekleşir	41	46,0	48	53,9	89	100
Yapılan inceleme sonucunda bir gereksinim tespit formu düzenlenir	54	60,6	35	39,3	89	100
Bir değerlendirme kurulu tarafından gereksinim tespiti değerlendirilir	50	56,1	39	43,8	89	100
Karar organı bir kurul tarafından başvuru ret/kabul kararı verilir	81	91,0	8	8,98	89	100
Başvuru, inceleme, gereksinim tespit ve karar organları birbirinden ayrıdır	41	46,0	48	53,9	89	100
Alınan ret kararı gerekçesi ile birlikte başvurusu sahibine bildirilir	69	77,5	20	22,4	89	100
Bildirim yazılı olarak gerçekleşir	59	66,2	30	33,7	89	100
Bildirim sözlü olarak gerçekleşir	48	53,9	41	46,0	89	100
Alınan kabul kararı doğrultusunda sosyal yardım başvuru sahibine ulaştırılır	81	91,0	8	8,98	89	100
Yardım belirlenmiş usuller doğrultusunda teslim edilir	85	95,5	4	4,49	89	100
Yardım yetkilendirilmiş kişiler tarafından teslim edilir	56	62,9	33	37,0	89	100
Yardım başvuru sahibine önceden bildirilmiş bir süre içerisinde teslim edilir	62	69,6	27	30,3	89	100
İhtiyaç tespiti doğrultusunda sosyal yardım düzenli aralıklarla tekrarlanır	65	73	24	26,9	89	100

Yukarıdaki çizelgede de görüldüğü gibi iş akış sürecinin tanımlanmış olduğunu belirten katılımcıların tamamı sosyal yardım sürecinde başvuruların gerekli belgelerle birlikte alındığını, numaralandırıldığını ve kayıt edildiğini ifade etmişlerdir. Yine katılımcıların %90 ve üzerinde evet yanıtı verdiği değişkenler dikkate alınır; sosyal yardımın belirlenmiş usuller doğrultusunda teslim edildiği, başvuru sahibine değerlendirme süreci hakkında bilgi verildiği, karar organı bir kurul tarafından başvuru hakkında ret/kabul kararının verildiği görülmektedir.

Yine alınan kabul kararı doğrultusunda sosyal yardımın başvuru sahibine ulaştırıldığı ve başvurunun inceleme görevlisi tarafından incelendiğini belirten katılımcıların oranı %90 düzeyindedir. Takip eden soruda ise katılımcılara sosyal yardım süreçlerinde başvuru sahiplerinin itiraz ve şikâyetlerinin değerlendirilmeye alınıp alınmadığı sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 27. Başvuru Sahiplerinin İtiraz veya Şikâyetlerini Değerlendirme Durumu

	S	%
Evet	85	59,0
Hayır	59	41,0
Toplam	144	100,0

Soruya hayır yanıtını veren katılımcılar sosyal yardım uygulamaları kapsamında herhangi bir itiraz ya da şikâyetle karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu katılımcılardan bazıları sosyal yardımın miktarı, kullanılmışlık düzeyi veya komşularına/yakınlarına dağıtılanla kendilerine verilen arasında kıyaslamaya dayanan eleştiriler alabildiklerini ancak bu eleştirilerin itiraz niteliği taşımadığını paylaşmışlardır. Soruya evet yanıtı veren katılımcılar ise itiraz ve şikâyetlerin sözlü ya da yazılı olarak iletilme şekline göre değerlendirmeye alındığı ve yanıtlandırıldığını belirtmişlerdir. Katılımcılar itiraz ve şikâyetle nadiren karşılaştıkları bilgisini de vermişlerdir. Soruya evet yanıtı veren katılımcılara bu itiraz ve şikâyetlerin nasıl değerlendirildiğine ilişkin ikinci bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular şu şekildedir:

Tablo 28. İtiraz/Şikâyet Değerlendirme Süreci Durumu

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
İtiraz/şikâyet formu üzerinden değerlendirmeye alınıyor	61	71,7	24	28,2	85	100,0
İtiraz/şikâyet sözlü olarak alınıyor ve yanıtlandırılıyor	54	63,5	31	36,4	85	100,0
İtiraz/şikâyet görevli kurumuzca incelenerek değerlendiriliyor	43	50,5	42	49,4	85	100,0
İtiraz/şikâyet sahibine değerlendirme sonucu yazılı olarak bildiriliyor	35	41,1	50	58,8	85	100,0
İtiraz/şikâyet bir dernek/vakıf çalışanı tarafından incelenerek değerlendiriliyor	28	32,9	47	55,2	85	100,0

Katılımcıların %71,7'si form üzerinden, %63,5'si ise sözlü olarak itiraz ve şikâyetlerin değerlendirildiği bilgisi vermiş olmakla birlikte yapılan açıklamaların sözlü olarak yapılan itiraz veya şikâyetin sözlü, yazılı olarak gelen itiraz veya şikâyetin yazılı olarak yanıtlandırıldığı yönünde olduğunu hatırlatmakta yarar görülmektedir. İtiraz ve şikâyetlerin görevi kurullarınca incelenerek değerlendirildiğini belirten katılımcılar çalışma usulleri doğrultusunda yapılan görev dağılımı çerçevesinde bu tür incelemelerde ve değerlendirmelerde bulunmaktan sorumlu birimleri/çalışma gruplarına atfen soruya evet yanıtı vermişlerdir. İtiraz/şikâyet sahibine değerlendirme sonucunun yazılı olarak bildirildiğini belirten katılımcı oranı %41,1; bu sürecin bir dernek/vakıf çalışanı tarafından yapıldığını belirten katılımcı oranı ise %32,9'dur.

Araştırmaya katılan katılımcılara hesap verebilirlik değişkeni çerçevesinde yöneltilen son soru planlama çalışmalarına ilişkin olmuştur. Katılımcıların %27,1 düzeyinde hayır olarak yanıtladığı soruya ilişkin elde edile bulgular aşağıdaki çizelgede yer almaktadır.

Tablo 29. Planlama Çalışmasında Bulunan Dernek/Vakıfların Dağılımı

	S	%
Evet	105	79,2
Hayır	39	27,1
Toplam	144	100,0

Soruya evet yanıtı veren katılımcılara bu planlama çalışmalarının türü sorulmuştur. Aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi katılımcıların %17'si tüzel kişiliklerinin yükümlü olduğu bütçe çalışması için dahi hayır yanıtını vermişlerdir. Yanıt görece sınırlı sayıda da olsa örgüt içindeki çalışmaların içeriğinden, tekniğinden ve hukuki çerçevesinden habersiz olan kimselerin varlığına işaret etmesi açısından dikkate değer bir bulgudur.

Tablo 30. Derneklerin/Vakıfların Planlama Çalışma Türü

	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Bütçe	88	83,8	17	16,1	105	100
Faaliyet planı	78	74,2	27	25,7	105	100
Yıllık plan	65	61,9	40	38,0	105	100
Stratejik plan	57	54,2	48	45,7	105	100
Eylem planı	55	52,3	50	47,6	105	100
Proje	55	52,3	50	47,6	105	100

Bazı katılımcıların hayır yanıtı vermesine karşın web sitelerinde söz konusu plan ve proje dokümanlarının olduğu görülmüştür. Bazı katılımcılar ise yayınladıkları plan ve proje çıktılarını görüşme sırasında ya da sonrasında posta yoluyla paylaşmışlardır.

Tartışma

STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarının PANEL prensipleri odağında nerede durduğu sorusundan hareket eden araştırmanın kuramsal çerçevesi, temel olarak; Türkiye'de yoksulluk, yoksullukla mücadele, insan hakları, sosyal yardım ve sivil toplum bağlamında yapılandırılmıştır. STÖ'lerin sosyal yardım süreçlerinin, yöntemlerinin, ilkelerinin ve hedef kitlelerinin hangi temel bileşenlere dayalı olarak belirlendiği, izlendiği ve yoksullukla hak temelli bir mücadelede nasıl bir yerde ve neden durduklarını kavrayabilmek amaçlanmıştır. Bu amaçla örgütlerce sosyal yardım başvuru ve değerlendirmelerinde temel alınan ölçütler, yararlanıcılarının demografik ve sosyoekonomik özellikleri, sunulan yardımların şekli, sürekliliği, niteliği ve niceliğine ilişkin veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Görüşülen örgütlerin insan, hak, yoksul ve yardım ideolojilerini yansıtan araştırma bulguları sosyal yardım ediminin doğasından gelen ve örgütten örgüte farklılaşan değişkenlere dair hak temelli analitik bir çerçevenin yapılandırılmasına temel oluşturmuştur. Sosyal yardımlarda katılımcılık, ayrımcılık karşıtlığı, eşitlik, hesap verebilirlik ve güçlendirme başlıkları altında elde edilen bulgular, sosyal yardımların

amaçları, tarafları, aşamaları, ilkeleri ve somut insani temasın nasıl kurulduğu konularında kapsamlı bir veri seti oluşturmuştur. Ancak elbette bu set resmin yalnızca sınırlı bir bölümünü yansıtabilecek içeriğe sahiptir.⁶

Elde edilen bulguların sunduğu genel tablo, araştırmanın amacı bölümünde sıralanan sorular doğrultusunda aşağıda maddeler halinde özetlenerek değerlendirilmiştir.

1-Sosyal yardım uygulamalarında bulunan STÖ'ler güçlendirme prensibine sahip midir?

Araştırmada güçlendirme prensibi iki temel boyutta ele alınmıştır. Bunlardan ilki STÖ'nün sosyal yardım uygulamaları kapsamında yoksulu güçlendirme prensibi iken ikincisini daha makro bir yaklaşımla STÖ'nün yoksullukla mücadelede hak temelli bileşenleri güçlendirme prensibi oluşturmaktadır. Güçlendirme ilkesine ilişkin veriler, sosyal yardımlarda bu ilkenin esas alındığını işaret etmekten nispeten uzaktır. Edinilen bulgu; Türkiye'de yoksulluk algısını ve yoksullukla mücadele anlayışını nispeten yoksulluğa yol açan yapısal nedenlerle ilişkilendiren ancak yoksullukla mücadelesini hak ihlalleri üzerinden değil toplumsal birliğin ve beraberliğin bir gereği olarak şekillendiren ve bunu yaparken de kalıcı, sürekli ve alıcısını memnun etmeyi amaçlayan bir sosyal yardım anlayışıdır.

Bu anlayışın güçlendirme prensibi ile örtüştüğü temel nokta, eğitim yardımları ve hizmetleri ile öne çıkan örneklem grubunun yoksul bireylerin geleceklerine, yaşamları üzerinde söz sahibi olabilmelerine yatırım yapıyor ve bunu önemsiyor olmasıdır. Ancak söz konusu eğitim yardım ve hizmetlerin hangi amaçla, hangi koşullarda ve ne gibi somut/soyut taahhütler gözetilerek sunulduğu bu eğitimlerden yararlanan çocukların ya da gençlerin hak ve özgürlükleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu hak ve özgürlüklerin, örgütün düşünsel ya da ideolojik aidiyet kodlarına göre şekillendiği, bu temsiliyet ile belirli çevrelerden bağış toplayabildiği bir alanda çocuklar ve gençler üzerinden

⁶ Tuna'nın (2013: 162) belirttiği gibi para ve çıkar tarafından yönetilen ve akılcı olmak için her şansa sahip insan ilişkileri için büyük kentler, kelimenin tam anlamı ile insan davranışlarının araştırıldığı bir laboratuvar gibidir.

himaye edilmeye dayalı çeşitli teslimiyet ilişkilerinin gelişmesi olasıdır. Okutuluyor, yediriliyor, giydiriliyor, barındırılıyor olmakla içselleşen himaye ilişkisinin bir nesneleşmeye dönüşmemesi için özellikle eğitim yardım ve hizmetlerinden yararlanan herkesin somut hak ve özgürlüklerinin tanımlanmış standartlar çerçevesinde her koşulda gözetilmesi önem taşımaktadır. Bu gözetimin, istisnaları bulunmakla birlikte, ağırlıklı olarak örgütlerin vicdanına ve sosyal yardım ahlaklarına emanet edilmiş olduğu gözlemlenmiştir.

Sosyal yardım uygulamalarının türlerine göre asgari standartlarının belirlenmediği bir alanda güçlendirme prensibinin karşılığı muğlak ve yoruma açık bir bağlama otururken çelişkiler de barındırmaktadır. Nitekim örgütün öz güçlenmesi özerk kaynaklara sahip olabilmesine; bu ise bütünüyle bireylerin bağış ve aidatlarına bağımlı sosyal yardım ilişkilerinin ötesine geçmesine bağlı görünmektedir. Durum tersi iken örgütlerin kendilerinin olmayan daha fazla kaynağı daha fazla gereksinim sahibi ile buluşturma arayışı içinde ve dağıtım işlevi ekseninde hareket ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla örgütler sosyal yardımları ile yoksulu güçlendirmek ya da yoksullukla mücadelede hak temelli bileşenleri güçlendirmekten ziyade örgütsel öz güçlenme için mücadele vermekte; bu mücadelede varlıklarını belirli kodlar üzerinden tanımlama gereği duymaktadır. Bu gereğin yapısal nedeninin söz konusu örgütlerin gereksinim sahibi insanların öz örgütlenmesine bağlı oluşumlar sergilememesinden ve sosyal yardım uygulamalarının varıl insanların dünyasından fiili olarak yoksulluğu yaşayan insanlara ve hayatlarına dokunan üst bakışı korumasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

2-Sosyal yardım uygulamalarında bulunan STÖ'ler ayrımcılık karşıtlığı ve eşitlik prensibine sahip midir?

En temelde STÖ'lerin sosyal yardım uygulamalarında ayrımcı sonuçlar doğurmamak ve gereksinim sahiplerine eşit mesafede durabilmek için benimsediği anlayış ve izlediği yöntemin ana hatları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular bize örgütlerin genel olarak kuruluş amaçlarını da oluşturan belirli hedef kitlelere sahip ancak bu hedef kitle içerisinde daha az gelir kaynağına ya da daha fazla gidere sahip kesimleri önceleyen ve bunu yaparken de temel olarak bütçesine göre hareket etme

arayışı içinde olan yapılar olduğunu göstermektedir. Kimi katılımcıların sözel olarak ifade ettiği gibi örgütlerin varoluş amacı çeşitli aidiyetler üzerinden pozitif ayrımcılık yapmaya dayanmaktadır. Dolayısıyla örgütler bu aidiyetleri bir şekilde paylaşan varsıl insanların vicdanlarını ya da sorumluluk duygularını harekete geçirecek çalışmalarla sosyal yardım anlayışlarını ve hedef kitlelerini ortaya koymaktadırlar.

Sosyal yardımların hangi ilkeler gözetilerek hangi yoksullara, neden ve nasıl yapılacağına dair tercihlerin eşitlik ilkesine dayalı olması hak temelli yaklaşım açısından belirleyicidir. Bu ise sosyal yardım sürecinin her aşamasında açıkça ve yazılı olarak tanımlanmış etik ilkelerin varlığını gerekli kılmaktadır. Elde edilen bulgular bu gereğin yerine getirildiğini işaret etmekten nispeten uzak olsa da 6701 sayılı Kanunun hem özel hukuk tüzel kişiliklerini hem de sosyal yardım hizmetlerini ayrımcılık yasağı kapsamında düzenleyen hükümlerinin eşitlik ilkesinin uygulamalara hâkim olmasında fark oluşturacağı düşünülmektedir.

3-Sosyal yardım uygulamalarında bulunan STÖ'ler katılımcılık prensibine sahip midir?

Katılımcılık prensibi sosyal yardım yapılan bireylerin örgütün karar alma süreçlerine ve organlarına katılımı; örgütün yoksullukla mücadele alanındaki karar alma süreçlerine katılımı, ağ-platform oluşturma ve mevcut ulusal/uluslararası ağlara katılım düzeyi ile karar alma süreçlerinin işleyişine ilişkin sorularla betimlenmeye çalışılmıştır. Ancak kuşkusuz katılımcılık yaklaşımında temel olan paydaşların sosyal yardım uygulamalarına hangi roller çerçevesinde ve hangi düzeyde katılımında bulunabildikleri ile katılımlarıyla yarattıkları etki düzeyidir.

Elde edilen bulgular bize gereksinim sahipleri ile ilk kurulan bağlantıda insani temasın daha belirgin olmasına karşılık sosyal yardım ediminin ifasında bu temas alanının nispeten daraldığını göstermektedir. Örgüt çalışmalarına gereksinim sahibi insanlardan ziyade bağış veren insanların katkı ve katılımının önemsendiği ancak yine de gereksinim sahiplerinin sosyal yardım sürecinin temel özneleri olarak kabul edildiği söylenebilir. Örgütler kamuoyu nezdinde bilinirliklerini ve görünürlüklerini önemli bulmakla birlikte organik

ilişki ağlarını geliştirme eğilimi sergilememektedir. Dolayısıyla sosyal yardım sürecinde gereksinim sahiplerinin göz ardı edilmediği ancak bağışçı odaklı katılımçılık prensibine sahip olduğu ifade edilebilir.

4-Sosyal yardım uygulamalarında bulunan STÖ'ler hesap verebilirlik prensibine sahip midir?

Genel olarak hesap verebilirlik prensibi gerek örgütün, gerek gereksinim sahiplerinin ve gerekse bağışçıların sosyal yardım sürecindeki hak ve yükümlülüklerinin açıkça ve yazılı olarak tanımlanmış bir alanda karşılık bulabilmesi açısından önemlidir.

Elde edilen bulgular örgütlerin sosyal yardım uygulamaları temelinde hesap verebilirlik prensibi açısından kamuoyu ile iletişim kanallarını ağırlıklı olarak açık ve aktif tutan yapılar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu prensibi mevzuat düzenlemelerinin gereği olarak yapılan yasal zorunluluklar dışında da algılama yönü nispeten zayıf olsa da sosyal yardım süreçlerini yazılı ve tanımlı bir alana taşıma noktasında önemli adımların atıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sosyal yardımların standartlar, süreçler, görevler ve sorumluluklar temelinde daha açık ve şeffaf bir yapıya kavuşması hak temelli yaklaşımın gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından elzemdir. Bu ise ancak STÖ'lerin yetkinlikleri geliştirilerek, gönüllü çabaları desteklenerek ve hak temelli yaklaşımları güçlendirilerek sağlanabilir. Yoksullukla mücadeleye hak temelli yaklaşım sivil alanda deneyimlendikçe, geliştirilen politika ve programların insan hakları açısından doğuracağı sonuçlar daha çok ele alınacak ve bu süreç insan haklarının yoksullukla mücadelenin her alanında gözetilmesini ve değerlendirilmesini beraberinde getirecektir.

Sonuç

Sosyal yardım özünde güç temelli bir ilişkidir; kaynakların kime nasıl dağıtıldığı ve dağıtılmadığı ile ilgilidir. Bu ilişkinin bir tarafında sosyal yardımda bulunabilecek güce (kaynağa, gelire, sağlığa vb.) ve bu gücü koruma/ arttırma kapasitesine sahip kişiler varken diğer tarafında sosyal yardım olarak gereksinimlerini karşılayabilecek (karnını doyurabilecek, kirasını ödeyebilecek, okuyabilecek, tedavisini yaptırabilecek, vb.) ve bu karşılama halinin sürekliliğine bağımlılaştırılmış halde toplumda varlık gösteren kişiler bulunmaktadır. STÖ'ler bu güç ilişkisinde gereksinim sahipleri adına veya onlar "için" gücün yanında konumlanan ve bu anlamda temel olarak gücün iradesine bağımlı ancak sosyal yardım uygulamaları kapsamında aldığı insiyatif doğrultusunda bağışlar üzerindeki takdir hakkını bağışçılar adına kullanan bir işlev görmektedir. Tam da bu işlev özellikle yüksek sosyal yardım cirolarını yöneten örgütlerde, Polanyi' nin (2014 :68) yaşam hamlesi (élan vital) kavramı ile ifade ettiği "insan soyunun tarihi içinde kendileri için daha önemli bir yer isteme dürtüsü" yaratmaktadır. Bu dürtü kimi örgütlerde öyle güçlü ve örgütlüdür ki yapılan sosyal yardımlar aslında yaşanan coğrafyanın kaderini değiştirmek için sürdürülen stratejik davanın yalnızca bir unsurudur. Bu davanın ekonomik, ideolojik ve tarihi bileşenleri bulunmaktadır. Bu bileşenlere eşlik eden klientelist ilişkilerin baskın karakteri, örgütlerin sosyal yardım uygulamaları ile eşitsizlikleri dönüştürmekte mi, kutsamakta mı olduğu sorularını önemli kılmaktadır. Kuşkusuz her örgütün görece "kendi yoksulu" için yarattığı refahla tüm toplum genelinde sosyal adalet ve eşitliğin sağlanabilmesi olanaklı değildir. Bunu sağlamak temel olarak devletin varlık nedenidir ancak korumak da öyledir. Devletler, örgütler eliyle yapılan sosyal yardımların insan onuruna uygun şekilde gerçekleşmesinden de sorumludur. Sosyal yardımda bulunan STÖ'lerin insan hakları ve eşitlik ilkelerini ne ölçüde gözettikleri nepotizmden uzak bir anlayışla incelenebilmelidir.

Araştırma kapsamında görüşülen örgütleri kabaca iki grupta ele almak da olanaklıdır: ilki yoksulluğa karşı bireysel tepkilerini örgütsel tepkiye dönüştürdükleri noktada vücut bulan örgütler iken ikincisi kuruluş amacı

ve temel faaliyet alanı farklı olmakla birlikte sosyal yardımlarda da bulunan örgütlerdir. Temel kuruluş amaçları ve çalışma alanları sosyal yardım olmayan örgütler için sosyal yardım bir anlamda örgütün topluma karşı sosyal sorumluluk anlayışı ile şekillenmekte ve sistematik bir işleyiş arz etmemektedir. Dolayısıyla gönüllüler gibi yoksulluğa karşı bireysel tepkilerin eklenildiği bir örgüt yapısına değil hâlihazırdaki personelle belirli dönemlerde aynı şekilde tekrarlanan bir faaliyet olarak sosyal yardımlarda bulunmaktadır. Daha fazla yoksula, daha katılımcı, daha eşit, daha hesap verebilir, daha güçlendirici ve kamu ile daha çok iş birliği içinde bir sosyal yardım edimi ortaya koymak gibi kaygılar taşımamaktadırlar. Eğitim hakkı hariç olmak üzere yoksul bireylerin haklarını koruyucu/geliştirici bir misyon üstlenilmemektedir. İlk grupta yer alan örgütlerin ise istisnaları olmakla birlikte daha fazla yoksula, daha katılımcı, daha eşit, daha hesap verebilir, daha güçlendirici ve kamu ile daha çok iş birliği içinde bir sosyal yardım edimi ortaya koymak gibi bir kaygıları bulunmaktadır. Ancak bu kaygı belirgin olarak “biz” ve “bizden olanlara” yoğunlaşmış görünmektedir.

Hak temelli yaklaşım ışığında örgütler tarafından izlenen sosyal yardım süreçleri ele alındığında, iyileştirilmesi gereken bazı hususlar öne çıkmaktadır. Elde edilen her türlü bilginin ve kaynağın bütüncül ve şeffaf bir şekilde yönetilmesi, sosyal yardımların adilane şekilde dağıtılması, insanların sosyal yardım sürecine ve alınan kararlara dâhil edilmesi, sosyal yardım sürecinin etkin olarak denetlenmesi, örgüt içi ve örgüt dışı eşgüdümün sağlanması, düzenli sosyal yardımlara başlamadan önce alt yapının geliştirilmiş olması ve bir sosyal yardım envanteri oluşturulması gibi konularda örgütlerin desteklenmesi gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele eden aktörlerin üstlendiği sorumluluğun hak temelli yaklaşımdan nispeten bağımsız bir alanda anonimleşerek belirsizleşmesi, sivil alanda sosyal yardım ilişkilerine hâkim olan anlayışın hukuki yükümlülüklerden ziyade vicdani kanaatler üzerine kurulu olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksul insanların, sahip oldukları hakları kullanmaktan yoksun yaşamlarında kalıcı bir iyileşme sağlamak adına yerine getirilmeyen

yükümlülükler dizini ile birlikte bu mücadele, amacını ve anlamını yitirmektedir. Bu yitim, hayırseverlerin vicdanına terkedilen insanların yaşamı ile genişlerken, insanca yaşama hakkı, “kutsal” hak ve özgürlükler zincirinin gerçek yaşama eklemelenememiş halkalarını oluşturmaya devam etmektedir. Ancak elbette insanın onurlu yaşam mücadelesi sürdükçe yoksullukla hak temelli mücadelesi de sürecek ve bu mücadelede sivil toplumun eşitlikçi ve birleştirici gücü belirleyici olacaktır.

Kaynakça

- Açıkgöz, Reşat. (2013). *Yoksullukla Mücadele ve Üçüncü Sektör*, Argonot Yayınları, Ankara.
- Benedek, Wolfgang. (2014). *İnsan Hakları Sistemine Giriş*, İnsan Haklarını Anlamak içinde, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara.
- Boesen, Jokab Kirkemann and Tomas Martin. (2007). *Applying a Right Based Approach: An Inspirational Guide for Civil Society*, The Danish Institute for Human Rights, Denmark.
- D'Hollander, David, Axel Marx and Jan Wouters. (2014). *Integrating Human Rights In to Development Cooperation a Comparative Assessment Of Strategies and Practices Of Donors*, Paper No: 15, Leuvan Centre for Global Governance Studies.
- Human Rights Watch Organization (HRWO). (2014). *World Report/2014*, Erişim Adresi: <https://www.hrw.org/world-report/2014>, 09.11.2020.
- Koray, Meryem. (2010). *Büyüyen Yoksulluk -Yoksunluk Sorunu ve Hak Tartışmalarının Sınırları: Sosyal Hakları Yeniden Düşünmek*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, No: 42, Mart 2010, s. 1-31.
- Nordgard, Jenny Ingelin. (2006). *Poverty, Human Rights and Implementation of MDGs in Cambodia*, University of Oslo.
- Polanyi, Karl. (2014). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, Türkçesi: Ayşe Buğra, 12. Baskı, İletişim Yayınları.
- Tuna, Korkut. (2013). *Kent Teorileri: Toplumu Açıklama Girişimi Olarak*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- United Nations (UN). (2004). *Human Rights and Poverty Reduction: A Conceptual Framework*, Office of the High Comisionare for Human Rights, HR/PUB/04/01, New York and Geneva.
- United Nations (UN). (2006). *Principles and Guidelines for a Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies*, Office of the High Commissioner For Human Rights, HR/PUB/06/12.
- United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). (2004). *What Constitutes a Rights-based Approach? Definitions, Methods, and Practices*, Global Reference Group on HIV/AIDS and Human Rights Issue Paper, 4th Meeting – 23-25 August 2004.

United Nations Development Programme (UNDP). (2003). *Poverty Reduction and Human Rights: A Practice Note*, UNDP.

Victorian Equal Opportunity Human Rights Community (VEOHRC). (2008). *From Principle to Practice*, 2008, Erişim Adresi, https://www.humanrightscommission.vic.gov.au/.../558_fcc33f7b3233bc75fd2f1de0187de941, 23. 11. 2018

Zetu, Haki. (2010). *Economic, Social and Cultural (ESC) Rights in Practice*, Amnesty International, Netherlands.

